

УДК 342.1

Хомяков Дмитро Олегович,кандидат юридичних наук,
начальник науково-дослідної лабораторії
Військового інституту КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна**Карелін Владислав Володимирович,**доктор юридичних наук, науковий співробітник
науково-дослідного центру
Військового інституту КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу праць українських вчених, присвячених питанням євроатлантичної інтеграції України. З'ясовано, що більшість науковців схиляється до думки, що така інтеграція цілком відповідає сучасним геополітичним реаліям, пов'язаними зі збройною агресією Російської Федерації проти України, анексією та окупацією частини території останньої, здатна забезпечити національну безпеку нашої держави. З урахуванням результатів соціологічних досліджень акцентовано увагу на залежності відношення до НАТО від поінформованості громадян.

Ключові слова: Україна, НАТО, зовнішня політика, євроатлантична інтеграція, співробітництво, оборона, реформування.

Активізація процесів євроатлантичної інтеграції в нашій державі обумовлює інтерес, який виникає у науковців та практиків до проблем, пов'язаних із визначенням сутності та змісту адаптації законодавства та правозастосовної практики до вимог, які висувуються Північноатлантичним альянсом до держав-членів. На цей час Збройними Силами України вже запроваджено більше 200 стандартів НАТО в оперативній, матеріальній та адміністративній сферах, однак, на жаль, у теоретичних джерелах ці процеси ще не здобули достатнього висвітлення. Процеси євроатлантичної інтеграції надзвичайно важливі для забезпечення національної безпеки, удосконалення функціонування сектору безпеки і оборони, що зумовлює актуальність та новизну теми цієї статті.

Питання євроатлантичної інтеграції України розглядали у своїх роботах В.П. Горбулін, І.М. Шопіна, Д.В. Велігодський, І.М. Коропатнік, Є.В. Мальцева, К.І. Беляков, С.В. Петков, А.А. Яковлев, С.А. Лепявко, С.Я. Ліпкевич, Т.О. Грачевська, І.О. Долгов та інші дослідники. Однак теоретико-методологічні засади, вироблені правовою наукою в зазначеній сфері, ще не були предметом окремого наукового аналізу.

Мета статті – з'ясувати основний зміст та сучасний стан теоретико-методологічних досліджень у сфері євроатлантичної інтеграції України.

© Khomyiakov Dmytro, Karelin Vladyslav, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.3\(49\).15](https://doi.org/10.36486/np.2020.3(49).15)

Issue 3(49) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

Аналіз наукової літератури та інформаційних джерел дозволяє констатувати, що різні аспекти євроатлантичної інтеграції України висвітлено в низці монографій, докторських і кандидатських дисертаціях, збірниках наукових праць та інших періодичних виданнях. Особливо пильної уваги цим питанням в Україні приділяють правознавці – міжнародники, політологи – фахівці з проблем міжнародних відносин та історики міжнародних відносин. Щоправда, для об'єктивності наведеного слід зазначити, що такий стан справ був не завжди, і як приклад можемо навести період із 2010 по 2013 роки, коли у зв'язку із проголошенням Україною позаблокового статусу тематика НАТО фактично перебувала поза увагою українських політиків, дослідників та журналістів. Що ж стосується сьогодення, то ті динамічні зміни у безпековому середовищі, що відбуваються як у світі, так і в Україні, вимагають активного дослідження і висвітлення питань євроатлантичної інтеграції нашої держави, зокрема, через роз'яснення засад, політики та аспектів діяльності НАТО, змісту і принципів відносин України з Альянсом, стану та перспектив їх розвитку, а також ролі НАТО у зміцненні міжнародної стабільності й безпеки.

Беручи до уваги зазначене вище, пропонуємо розглянути декілька цікавих наукових розробок з окресленої тематики. Так, Д. Велігодський та Е. Мальцева у своїй статті “Особливості нормативно-правового регулювання співробітництва України з НАТО у 1991–2004 роках” [1] досліджували модель розвитку нашої держави у сфері міжнародної безпеки через призму історії формування відносин України з НАТО, а також нормативно-правову базу регулювання їх співробітництва у період 1991–2004 роках. Стаття А. Яковлева “Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України” [2] більшою мірою присвячена аналізу витоків та формування євроатлантичного курсу України, спрямованого на вступ нашої держави до ЄС та Організації Північноатлантичного договору, етапів його реалізації. Від себе зазначимо, що кожен з умовно виділених науковцями етапів двосторонніх відносин Україна – НАТО має свої особливості з точки зору намірів, змісту і характеру. Ці особливості визначалися підходами державного керівництва до співпраці з Брюсселем, зовнішніми та внутрішніми факторами. У науковій літературі найчастіше виокремлюють такі етапи відносин України з НАТО: 1) становлення відносин (1991–1996); 2) формування особливого партнерства (1997–2002); 3) поглиблення і активізація співробітництва (2002–2004); 4) інтенсифікований діалог (2005–2009); 5) гальмування співробітництва за ініціативою української сторони (2010–2013); 6) повторна інтенсифікація співпраці із законодавчим (конституційним) закріпленням майбутнього членства в НАТО (2014–2019).

Під час дослідження С. Лепявком та А. Магомедовим історико-теоретичних аспектів основних сфер та напрямів співробітництва між Україною та Північноатлантичним Альянсом [3] розглянуто ініційовані НАТО діючі програми в межах дії угоди “Партнерство заради миру”. Проведено оцінку впливу НАТО на процес проведення реформ, які очікуються від України, яка претендує на членство в Альянсі. Зауважимо, що НАТО активно сприяла та підтримувала прийняття Закону України “Про національну безпеку України”, а також низки так званих

антикорупційних законів, а саме: “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки”, “Про запобігання корупції”, “Про Національне антикорупційне бюро України”, “Про Вищий антикорупційний суд”.

Також серед праць вітчизняних науковців на окрему увагу заслуговують дослідження С. Ліпкевича “Правові аспекти співробітництва України з НАТО” [4] та М. Павлюка “Україна-НАТО: правовий аспект” [5], в яких проаналізовані правові механізми співробітництва України з НАТО, національне законодавство України, яке визначає правові межі співробітництва нашої держави з Альянсом. У контексті досліджуваного питання також викликає інтерес стаття Я. Беня “Євроатлантична інтеграція України: від Хартії про особливе партнерство до Основного закону держави” [6], у якій досліджено організаційно-правові механізми співробітництва України з НАТО в умовах глобалізації, наводиться низка нормативно-правових актів, що є правовою основою євроатлантичної інтеграції нашої держави. Ці акти свідчать про те, що Україна активно враховує нову геополітичну ситуацію у світі і прагне вдосконалити шляхи управління євроінтеграційними процесами. Крім того, автором також проаналізовано організаційні механізми співпраці України з Альянсом (Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО, Комісія Україна – НАТО, Річна національна програма та ін.).

У статті Т. Грачевської “Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО” [7] значну увагу приділено документам, які визначають умови перебування на території України установ та представників НАТО, розглянуто провідні документи, які визначають особливості співробітництва України та НАТО у сфері забезпечення кібербезпеки, зокрема Міжвідомчу декларацію про співробітництво України з країнами Організації Північноатлантичного договору у сфері кібербезпеки. Проаналізовано засади та програми співробітництва між Україною та Альянсом у сфері медичної реабілітації українських військовослужбовців, які постраждали внаслідок подій на Сході України, а також встановлено, що значний масив нормативно-правової бази двосторонньої співпраці становлять документи, які регламентують співробітництво на випадок виникнення катастроф та надзвичайних ситуацій.

Д. Кривульський під час дослідження окремих аспектів співпраці України з НАТО [8] зробив висновок щодо неоднозначної оцінки перспектив вступу України до Північноатлантичного альянсу. Зокрема, закріплення курсу України на вступ до НАТО у Конституції України автор зазначеної статті вважає такими, що не є необхідними, оскільки це закріплення має лише декларативний характер і жодним чином не прискорює процес прийняття України до альянсу. У статті також наводиться припущення, що у випадку зміцнення обороноздатності України для держави вигіднішим буде позаблоковий статус. У свою чергу, не погоджуючись із зазначеними думками Д. Кривульського, хочемо наголосити, що закріплення в Основному Законі курсу на євроатлантичну інтеграцію є свідченням досягнутого загальнонаціонального консенсусу з цього питання, створює основу для подальших системних реформ та є чітким сигналом для НАТО відносно того, що Україна

закріпила незворотність цивілізаційного вибору у сфері забезпечення безпеки, уособленням якого є її євроатлантична інтеграція. Що ж стосується можливого позаблокового статусу України, то, на нашу думку, в умовах російської агресії він є неприйнятним і, як уже показав попередній досвід, не може гарантувати національну безпеку нашої держави.

О. Пошедін у статті “Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору” [9] характеризує зміни, які відбуваються в НАТО у відповідь на виклики сучасності: російська агресія проти України, події на Близькому Сході і в Північній Африці. Основну увагу свого дослідження автор приділяє Силам реагування НАТО, кібербезпеці та розвідці, наголошуючи у висновках на тому, що співробітництво з НАТО уже сьогодні допомагає забезпечувати воєнну і зовнішньополітичну безпеку України. Питаннями військового співробітництва між Україною та Північноатлантичним Альянсом займався В. Горбулін, який у своїй статті “План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми” [10] зазначає, що у відносинах між партнерами з’явилося чітке розуміння військової стратегії співробітництва, проте водночас існує величезна прірва у матеріально-технічному забезпеченні військ та підходах до підготовки військовослужбовців.

Вчений А. Соболев у своїй праці “Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України” [11] аналізує можливі “сценарії” змін міжнародної обстановки та її вплив на безпеку України, при цьому розглядає можливих союзників нашої держави, серед яких визначальне місце відводить НАТО. І це не дивно, адже, на нашу думку, протягом останніх років ми мали нагоду переконатись, що норми міжнародного права не можуть зупинити агресора, механізми міжнародної безпеки, на які покладається Україна, зокрема Будапештський Меморандум про гарантії безпеки [12], виявилися недієвими, а Організація Об’єднаних Націй в черговий раз продемонструвала неспроможність бути гарантом міжнародного миру і безпеки. Враховуючи зазначене, на сьогоднішній день повноцінні гарантії національної безпеки для України спроможна надати лише НАТО, яка є провідною воєнно-політичною організацією у світі та гарантом колективної безпеки і оборони в євроатлантичному регіоні.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що в науково-інформаційному просторі існує доволі багато публікації з питань євроатлантичної інтеграції України, у більшості з яких автори схиляються до того, що така інтеграція цілком відповідає сучасним геополітичним реаліям, пов’язаним із збройною агресією Російської Федерації проти України, анексією та окупацією частини території останньої, і, як ніщо інше, здатна забезпечити національну безпеку нашої держави. Аналізуючи дані соціологічних досліджень, підсумки зустрічей та спілкувань з різними верствами населення України, можемо констатувати, що тема євроатлантичної інтеграції України поки що залишається вкрай конфліктною та такою, що поляризує наше суспільство. При цьому зазначимо, що найбільш позитивно ставляться до НАТО ті, хто більше про нього знає. Ті ж, у кого інформованість про діяльність НАТО – нижча, відповідно, ставляться до Альянсу

більш негативно. У зв'язку із цим, насамперед, маємо підвищити поінформованість наших громадян щодо НАТО, що дуже важливо, адже саме Альянс серед усіх міжнародних організацій надає найбільше допомоги Україні, а пересічні громадяни знають про такі факти дуже мало.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Велігодський Д.В., Мальцева Є.В.* Особливості нормативно-правового регулювання співробітництва України з НАТО у 1991–2004 роках. URL: http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/002_veligod.pdf (дата звернення: 01.09.2020).
2. *Яковлев А.А.* Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України. *Science Rise: Juridical Science.* № 3(9). 2019. С. 12–16.
3. *Лепяко С.А., Магомедов А.О.* Започаткування процесу співпраці на рівні “Україна – НАТО”, його головні напрями та перспективні сфери розвитку партнерських відносин. *Молодий вчений.* 2018. № 6(1). С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_6%281%29__15 (дата звернення: 01.09.2020).
4. *Літкевич С.Я.* Правові аспекти співробітництва України з НАТО. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/1541/1/28.pdf>;10 (дата звернення: 01.09.2020).
5. *Павлюк М.* Україна – НАТО: правовий аспект. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування.* 2008. № 4. С. 41.
6. *Бень Я.* Євроатлантична інтеграція України: від Хартії про особливе партнерство до Основного закону держави. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 8. С. 141–146. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2019/26.pdf (дата звернення: 01.09.2020).
7. *Грачевська Т.О.* Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки.* 2017. № 2. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2017_2_11 (дата звернення: 01.09.2020).
8. *Кривульський Д.* Окремі аспекти співпраці України з НАТО. *Науковий журнал “ЛОГОС. Мистецтво наукової думки”.* 2019. № 3. С. 147–149. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/issue/download/14/15> (дата звернення: 01.09.2020).
9. *Пошедін О.* Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору. *Державне управління та місцеве самоврядування: Механізми державного управління.* 2019. № 4(43). С. 73–81. URL: [http://dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019_04\(43\)/12.pdf](http://dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019_04(43)/12.pdf) (дата звернення: 01.09.2020).
10. *Горбулін В.* План дій Україна – НАТО: досягнення і проблеми. *Україна – НАТО.* 2009. № 1. С. 5–17.
11. *Соболев А.А.* Міжнародна обстановка та виклики безпеки для України. *Воєнна безпека України на межі тисячоліть.* К.: Стило, 2012. С. 7–57.
12. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_158 (дата звернення: 27.06.2019).

REFERENCES

1. *Veligodskiy, D.V., Malceva, Ye.V.* Osoblyvosti normatyvno-pravovogo reguluyvannya spivrobitnyctva Ukrayiny z NATO u 1991–2004 rokax “Peculiarities of Normative-Legal Regulation of Ukraine’s Cooperation with NATO in 1991–2004”. URL: http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/002_veligod.pdf (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].
2. *Yakovlyev, A.A.* (2019) Pytannya yevroatlantlychnoyi integraciyi v suchasnomu konstytucijnomu procesi Ukrayiny. *Issues of Euro-Atlantic integration in the modern constitutional process of Ukraine. Science Rise: Juridical Science* 3 (9), 12–16 [in Ukrainian].
3. *Zapochatkuvannya procesu spivpraci na rivni “Ukrayina – NATO”, jogo golovni napryamy ta perspektivni sfery rozvytku partnerskyx vidnosyn.* Initiation of the process of cooperation at the level of “Ukraine – NATO”, its main directions and perspective spheres of partnership development. A young scientist. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_6%281%29__15 (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

© Khomyiakov Dmytro, Karelin Vladyslav, 2020

4. *Lipkevych, S.Ya.* Pravovi aspekty spivrobitnyctva Ukrainy z NATO Legal aspects of Ukraine's cooperation with NATO. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/1541/1/28.pdf>;10 (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

5. *Pavlyuk, M.* (2008) Ukrayina-NATO: pravovyj aspekt. Ukraine – NATO: Legal Aspect. Bulletin of Civil Service and Local Self-Government 4, 41 [in Ukrainian].

6. *Ben, Ya.* (2019) Yevroatlantschna integraciya Ukrainy: vid Xartiyi pro osoblyve partnerstvo do Osnovnogo zakonu derzhavy: Investyciyi: praktyka ta dosvid. Ukraine's Euro-Atlantic integration: from the Charter on Special Partnership to the Basic Law of the State. Investments: Practice and Experience. No 8. P. 141–146 (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

7. Osoblyvosti normatyvno-pravovoyi reglamentaciyi dvostoronnoho spivrobitnyctva Ukrainy i NATO Peculiarities of normative-legal regulation of bilateral cooperation between Ukraine and NATO. Bulletin of Vasyl Stus Donetsk National University. Series: Political Science. 2017. No 2. P. 42–46. (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

8. *Kryvulskij, D.* (2019) Okremi aspekty spivpraci Ukrainy z NATO. Naukovyj zhurnal “ΛΟΓΟΣ”. Mystecztvo naukovoyi dumky”. “Some Aspects of Ukraine's Cooperation with NATO”. Scientific journal “ΛΟΓΟΣ”. The Art of Scientific Thought 3, 147–149. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/issue/download/14/15> (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

9. *Poshedin, O.* (2019) Adaptaciya NATO do suchasnyh vyklykiv ta mexanizmy spivrobitnyctva Ukrainy z Organizacijeyu Pivnichnoatlantschnogo Dogovoru. NATO's adaptation to modern challenges and mechanisms for Ukraine's cooperation with the North Atlantic Treaty Organization. Public Administration and Local Self-Government: Mechanisms of Public Administration 4(43), 73–81. URL: [http://dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04\(43\)/12.pdf](http://dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_04(43)/12.pdf) (Date of Application: 01.09.2020) [in Ukrainian].

10. *Gorbunin, V.* Plan dij Ukrainy – NATO: dosyagnennya i problemy NATO – Ukraine Action Plan: Achievements and Challenges. Ukraine – NATO. 2009. № 1. S. 5–17.

11. *Sobolyev, A.A.* (2012) Mizhnarodna obstanovka ta vyklyky bezpeky dlya Ukrainy International situation and security challenges for Ukraine. Ukraine's military security at the turn of the millennium. K.: Stilos, P. 7–57.

12. Memorandum pro garantiyi bezpeky u zv'yazku z pryednannam Ukrainy do Dogovoru pro nerozpovsyudzhennya yadernoyi zbroji: Memorandum; Ukrainy vid 05.12.1994 Memorandum on security guarantees in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of December 5, 1994. Database “Legislation of Ukraine” / The Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_158 (Date of Application: 27.06.2019) [in Ukrainian].

UDC 342.1

Khomyiakov Dmytro,

Ph.D., Head of Research

Lab of Military Law,

Military Institute of Taras Shevchenko

National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Karelin Vladyslav,

Doct. Sci. (Law), Research Fellow

of the Research Department of the Research Center,

Military Institute of Taras Shevchenko

National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**ANALYSIS OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL RESEARCH
IN THE FIELD OF EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE**

The issues of the Euroatlantic integration of Ukraine remain at the current agenda of the appropriate and specialized scientific discourse. The author of this

© Khomyiakov Dmytro, Karelin Vladyslav, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.3\(49\).15](https://doi.org/10.36486/np.2020.3(49).15)

Issue 3(49) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

paper without claiming to have reached the overall coverage of this issue, simultaneously attempts based on the analysis of the main theoretical-methodological researches in the field of Euroatlantic integration of Ukraine to conduct a research of his own with regard to this particular issue, to present thoughts and create conclusions that will eventually facilitate the more thorough reflection of the issues related with NATO-activities, the state of transformation and interrelations with Ukraine.

The paper is practically an attempt to demonstrate that next to the external political communication and the exercise of systematic reforms it is recommended to put effort in informing the citizens about the foreign political course of the state. For despite the fact that in the recent years the social support in favor of NATO-membership has grown, it is more emotionally based and caused by the aggression of the Russian Federation against Ukraine. Therefore, it would be strongly advised for Ukrainians to have more operative and valid information concerning NATO, in order to counteract the widely spread stereotypes of the soviet ideology and the “fakes” of Russian propaganda, the content of which is concluded in a single thesis: “NATO – is the aggressor and the enemy”.

But today, NATO is an intergovernmental organization, a political and security alliance united by a common system of values, including democracy, freedom, the rule of law, peaceful settlement of disputes and a market economy. It should also be noted that the Alliance provides significant humanitarian assistance to Ukraine to ensure the livelihood of internally displaced persons in our country, implementation of measures to restore critical infrastructure in the east, treatment and medical rehabilitation of Ukrainian servicemen, humanitarian demining and more.

Considering the abovementioned it is of great importance to make sure that support of the Euroatlantic integration of Ukraine is both conscious and deliberate and based on knowledge about the fundamental principles of Alliance existence, the mechanisms of its functioning and the directions of its activity, that have exceeded far beyond the measures of the military discourse for a long time already.

Keywords: Ukraine, NATO, foreign policy, Euro-Atlantic integration, cooperation, defense, reform.

Отримано 08.10.2020